

ЈОВАН Б. МАРКОВИЋ

ПОТРЕБЕ ПРОГРЕСИВНИЈЕ ГЕОМОРФОЛОГИЈЕ И ГЕОГРАФИЈЕ

Древну географску науку неговали су антички народи, развијају је сви културни народи, јер је образовни значај географије свагда и свугде огроман, а њена научна мисао и апликација многоструко су корисни. И географија је, као народи, током векова имала узлете и падове. Настава и наука географије дали су значајан допринос образовању многих генерација Југословена, унапређењу научне мисли и развоју нашег простора и друштва. Обавеза је свих водећих географа да оцењују сопствене и генерацијске учинке и у стремљењу ка вишим дoмeтима и циљевима објективно и скромно сумирају достигнуто ради успешнијег организовања и рада, афирмисаније и прогресивније, друштвено корисније географије. У осврту на стогодишњи рад и послератни развој географије у Србији, морамо констатовати њене успоне и падове, застајање и заостајање, прогресе и заблуде, кадровске аквизиције и промашаје друштвеног, новчаног подршку, али и шкртост, признања, али и ниподаштавање наше струке.

Када прођу деценије, на пристигну јубилеји, попут овог — *Географског института „Јован Цвијић”, САНУ*, — ваља сачинити биланс. Када мину године и стекну се сазнања и искуства, када ветерански аспект живота и рада замени младалачки, када се схвати шта се постигло и могло, шта зна и не зна, зажали се за пропуштеним, за кратким радним и животним веком. За самозадовољног и нерадног то је посебна трагедија*.

---

*) Научно наслеђе, доприноси и пропусти у „актугеографији” захтевају конкретне расправе с ауторима. Аутор овог прилога је од тога одступио и тиме остао на нивоу „занимљивог приказивања” и критике, доводећи безлично у сумњу постигнуте резултате географске школе новијег времена у Србији. Тиме не даје никакав помак у географској науци Србије, али пружа шансу за одговор и отпоре (У р е д и к).

Рецензент: Др Радован Ршумовић, Београд

Јубилеји нису само пригоде свечарења, већ и прилике критичких осврта. Мноштво мишљења и оцена, уз сву њихову објективност и субјективност, релативност и релевантност, кристалише билансе и закључке, истину о појединцу, генерацијама, времену... Уместо суфорије и надмености, награда и медаља, незадовољство учинком више ће допринети прогресу и угледу струке и протагониста. Публикације Института доказ су његове активности, оправдавају му постојање и друштвену потребу, а увек се може више и боље. Стицајем околности четвородеценијски јубилеј Института поклапа се са тужним сећањем на његовог оснивача — академика Петра С. Јовановића, па је организатор оправдано сугерисао склад свечаности и некролога, при избору тематике за овај скуп. Геоморфолошка опредељеност у науци и дугогодишњи наставни рад на физичкој и регионалној географији Југославије, подстакла су наслов овог чланка, обимом лимитираног, а оценама и стилем сагласним пригоди ако не и недавно публикованим синтетичким закључцима у географији¹ у Србији и регионалној² географији.

РЕАЛНА ГЕОМОРФОЛОГИЈА

Природа је, по природи ствари, дијалектична, рељеф је један вид њене манифестације, па је само реална геоморфологија разумна. Геоморфологија је стожерска научна (и наставна) дисциплина међу физичко-географским наукама, оно што права Регионална географија треба да буде у Географији. Све остале физичко-географске науке су у домену и других наука, нпр. хидрографија у хидрологији и хидрогеологији, климатологија у метеорологији, палеогеографија само у геологији, биогеографија у ботаници и зоологији. Ерозивном геоморфологијом (егзодинамиком) баве се и геолози, али је она географска наука, иако је у неким земљама геоморфологија геолошка наука. Геоморфологија је у Србији најразвијенија научна и наставна физичко-географска дисциплина, са дугом традицијом, најбројнијим кадром, највише студија и радова, више него у другим географским центрима. Утемељио ју је Јован Цвијић, превасходно геоморфолог, а доградио ју је и научно осмислио његов ученик и наследник Петар С. Јовановић. Два угледна научника-академика основала су сукцесивно две геоморфолошке школе у Србији. Они су афирмисали геоморфологију, а она њих. Две школе биле су (и јесу) узор следбеницима у Србији и другим географским центрима. Али, Цвијић је умро пре 60, а Јовановић пре 30 година. Треће геоморфолошке школе — нема! Ни потребе — за њом! Сада је геоморфологија умногоме поистовећена са морфохидрологијом крашких терена, па и уже — са спелеологијом, сегментом геоморфологије. Ј. Цвијић је обучио четири-пет, а Јовановић два пута више геоморфолога (не рачунајући — епизодисте и самозванце!). Непосредни Јовановићеви ученици још су активни, иако при крају радног века. Неки од њих су, стицајем околности, оријентисани и на друге географске дисциплине (махом у настави), а индикативан је показатељ — да обрнутих примера — нема! Заправо, нико од „негеоморфолога није потоње постао — геоморфолог!

П. Јовановић је оснивач реалне геоморфологије, научно дефинисане, са јасним задацима, методама и циљевима, у којој се концепт и закључци аргументују. Његовој геоморфолошкој школи, међутим, недостаје квартарна геоморфологија, с обзиром да је квартар најмлађе геолошко доба, време обликовања савременог рељефа и текућих геоморфолошких процеса. Свакако је далеко захвалније и поузданије тумачење постанка облика формираних у квартару, него геолошки старијих. Јер, што даље у геолошку прошлост, закључивања о морфогенези су ровитија. Недостатак *Јовановићеве школе* је и недовољна пажња палеоклими, посебно екстремним палеоклиматским променама, чији је утицај на формирање и преобликовање рељефа био велики управо у квартару. Посебна обавеза југословенских геоморфолога проистиче због околности да је апсолутну хронологију квартара дао наш научник Милутин Миланковић. На основу тога геолози су утврдили да су се током плеистоцена сменила девет ледених доба са интерстадијалима и интерглатијалима (Сергел и др.), што треба проверавати у нашим периглатијалним теренима. *Миланковићева схватање квартарних климатских промена*, научно основано и признато, више се цени у иностранству него у домовини. П. Јовановић је у једном чланку указао на потребу уважавања палеоклима у обликовању рељефа, али без демонстрације. Због форсирања проучавања сливова, запостављени су изразито квартарни терени — леднички рељеф високих планина и еолске акумулације у Панонском басену.*

Доминантан ослонац геоморфолога на тектонске и ерозивне процесе и занемаривање ексцесивних климатских промена уназад два-три милиона година, подразумевају дефекте у адекватној реконструкцији геоморфолошких процеса. Те промене су се обављале симултано са неотектонским процесима током целог квартара, а изразита отопљавања и залеђивања, обилне и оскудне падавине, тј. скоковите промене егзогенних агенаса (воде и ветра), са узорцима и последицама на ендегене процесе, на интензивност ових и симултану интеракцију, битно су се одразили на млађи рељеф и преобликовање палеорељефа. Стога климатску реалност ваља уважавати, разлучивати интензитете агенаса и процеса, ради утврђивања доминантног и спорадичног у сумултаним интеракцијама. Тако се утврђују квалитативно-квалитативне разлике међу полигенетским облицима. Уз интерактивно, треба уважавати и ретроактивно дејство процеса, стимулативно и негирајуће, уз дефинисање промена и резултанти геохронолошких фаза и геоморфолошких комплекса рељефа датог простора у целини и појединачним формама. Покрети тла и ерозивно-акумулативни процеси спољних агенаса су узрочне и неразлучиве геоморфолошке компоненте, па се при одређивању еволуције сваког рељефа морају корелативно синхронно и фазно квантитативно-квалитативно пратити и дефинисати. Мерење ефеката процеса минулих времена подразумева многе тешкоће, које треба савлађивати ради све успешнијег интерпретирања морфогенезе, односно асимптотског приближавања научној истини о постанку рељефа.

---

*) Овај приговор не може да се односи на све институције у Југославији у Србији (Уредник).

Изненадна смрт П. Јовановића ускратила је геоморфологији Србије његова капитална дела. Те, 1957. године *Јовановићеву ученици* тек су стекли научну самосталност, неки су се потоње зауставили у напретку или оријентисали ка економској, туристичкој, регионалној географији, демографији... Међу доследним геоморфолозима, једнаким по стажу и узрасту није се издиференцирао ауторитативни. Ако није штета што Јовановићеве кадровске намере нису остварене, није добро што је напуштен план систематског просторно-синтетичког проучавања рељефа Србије по сливовима, што су предоминирали и код геоморфолога лични проблемски и теренски афинитети... Напуштање проучавања сливова значило је отуђење од комплексних геоморфолошких проучавања, удаљавање од сложеније морфогенетске, геотектонске, палеоклиматске, геохронолошке и друге проблематике, него што је постављају нпр, само долина, једна котлина, планина, крашки микрорегион или једна пећина, јама... Да је бар ова осека сложеног породила дубиозност у мањем и простијем!

Геоморфологија захтева реалност у тумачењу постанка рељефа. Како је он стваран током милиона година, по фазама формирања и преобликовања од иницијалног до савременог, интерпретатор мора да поседује уробену способност теренске опсервације, прикупљања и повезивања чињеница, постављања и решавања проблема, мисаоне комбинације, извођења разумних закључака, пружање уверљивих доказа... Свакако и искуство! У противном — поставља нереалну хипотезу. Сиromаштво маште и визуелности о прошлом, одсуство искуства и доброг школовања, интерпретацију чине неразговорном и неуверљивом, тим неуспешнијом у надменом наступу и конфузном саопштењу и тексту. Уношење (палеоклиматске компоненте ради реалније интерпретације еволуције рељефа, тектонско-ерозивна геоморфологија постаје научно осмишљенија и реалнија. Инсистирањем на њеној егзактности (лабораторије, огледне станице и др.), односно квантитативном исказивању остварују се већи квалитет и домет, што геоморфологију чини научнијом и апликативнијом.

Послератна високошколска политика допела је Југославији двадесет универзитета, па се и на географији ради у свим републичким и покрајинским центрима, уз осетне разлике међу географским дисциплинама, дометима, капацитетима и производима, вишеструких неравномерности... О прогресу или девалвирању географске науке и наставе може се говорити конкретно, генерално и детаљно, условно, са оградама и изузецима. Њена нагла расплинутост, без разумног, природног дугорочног стицања неопходних атрибута (кадрова, искуства, традиције, литературе...), титулаторна устоличавања уместо суштинског формирања врхунских кадрова, оптеретила су и географију квазистручњацима, неселектираним истраживачима (писцима). Географски центри без елементарних предпоставки, императивних услова, кадрова признатих школа, објективно не могу досегнути савремени ниво ни у геоморфологији. Ако нас време дистанцира од *Цвијића, Јовановића, Мелика, Роглића* итд., домети у географији и геоморфологији морају бити виши. Ако су појединци то остварили, целину и просек квари самозадовољни, а нешколовани или лоше школовани. Прави геоморфолог је свестран, комплетан

у комплексном истраживању рељефа, добро упућен у геологију (тектонику и стратиграфију), петрографију, геохемију, полеоклиматологију, биологију... Ако је ограничен само на једну долину, планину, котлину, крашко поље, пећину, недостаје му ширина и разноврсност геоморфолошког захвата. Просторно-проблемска ускогрудност сужава му квалитете комплексног геоморфолога и приближава нереалност, превидима, морфографском дometу... *Геоморфолошка студија* захтева мноштво теренских и картографских, морфографских и морфометријских, геолошких, хидролошких, палеоклиматских и других чињеница и доказа за концепт, утолико уверљивији што је ових више. У принципу постављене проблеме треба решавати, макар у алтернацијама, а остављати отвореним у недостатку основа решавања. Недопустива су — противречна тврђења!

Примери појединачних и генерацијских (школских) геоморфолошких иреалности постављају тему *реалне геоморфологије*. Колико школа ауторитативног оснивача може бити нереална, управо је потврдио Ј. Цвијић. Он је првобитно, као и предходници, сматрао да је рељеф Шумадије — речни. Подсгајнут студијама америчких геоморфолога о абразионом рељефу исушених басена САД и геолошким чињеницама о Панонском басену (језерски седименти, фосили биљака и животиња), шумадијске површи је означио геоморфолошким доказима постојања панонског језера. Тако је настала академијина публикација „*Језерска пластика Шумадије*“. Површи су, међутим, хоризонталне (абразионе) или нагнуте (речне). Цвијић је уочавао и епигеније, али уместо да их искористи, постао је противречан тврдећи да су заравни у епигенијама — језерске! Следећи строгог учитеља, жељи потврђивања и премашивања, Цвијићеви ученици су писали о абразионом рељефу околине Београда, Сокобањске и Скопске котлине (П. Јовановић), долине Нишаве (П. Јанковић), Лесковачке котлине (С. Милојевић)... П. Јовановић је одбранио докторску тезу о прибрежном рељефу околине Београда, а тридесет година касније, увидевши заблуду и превид да је Толчидерска река усекла не само долину, већ и слив — епигенетски — доказао је речно-денудационо порекло нижих површи Шумадије (предходно је написао осврт на *Цвијићево схватање* о абразионом карактеру заравни по ободу Панонског басена). Смрт је омела П. Јовановића у доказивању, на основу низа епигенија, да су све шумадијске заравни — речне. То не значи да у вишим теренима и чврстим стенама Србије нема полеоабразионих облика, нарочито по ободу планина (високих страна котлина).

Није намера овог осврта критика неуспелих геоморфолошких радова, ни указивање на нереалне поставке и концепцијска застрађивања, на мишљења и закључке без убедљивих доказа, јер о ауторима казују дела. Геоморфолошки текстови су само повод, јер бесмислено је нпр. да су терасе у епигенетски усеченој клисури — језерске, да на простору од стотинак квадратних километара има десетак несинхроних подова, чак површи. Једном смо слушали небулозно објашњење постанка Бердапа и палеовулканског рељефа источне Србије, а и у последњој конгресној публикацији читамо о абразионим (дакле, моногенетским) — полигенетским заравнима Македоније, тест недокументованих тврђења, са хаотично набацаним примерима епигенија, неискоришћених за закључке, несистематизовани текст са крајње неуредно означеном (и

неискоришћеном) литературом. Почев од најстаријих до нових геоморфолошких радова срећу се фрагментарне иреалности, па и опште концепцијске нелогичности, чији су узроци различити: помодарске иновације, следбеничко угледање, слабости и неискуства теренске опсервације, ненамерни (или намерни) превиди чињеница, некритичко расуђивање, све до геоморфолошке педоучености и уробене нереалности. Појединачно или комбинација узрока довољни су за геоморфолошку конструкцију и манипулацију — нереалност.

Јовановићева геоморфолошка школа је актуална школа, јер треће у Србији нема.* Требало ју је обогатити у комплексности геоморфолошких истраживања, придодати кварталну неотектонско-палеоклиматску компоненту, уместо сужавања на крас и уже. Осиромашењем у просторном захвату, комплексном приступу и елементарно-образовном презентирању (морфопајенеза и геохронологија, каузално-последично и корелативно-синхроно, фазно симултано и разновремено приказивање еволуције рељефа), *геоморфологија Србије* се наша на низлазној путањи. На то указују већ наслови геоморфолошких радова објављени до шездесетих година и потоње, непосредних ученика П. Јовановића и млађих геоморфолога, а поготову текстови. Много кажу и паралеле радова београдских геоморфолога и оних ван Србије. Поред десетина геоморфолошких радова, *тројица Јовановићевих ученика*, сада универзитетских професора, објавили су и уџбенике геоморфологије. Другде их нема!

Низлазну путању геоморфологије у Србији потврђују и други докази. Све је мање дипломаца-геоморфолога, јер је за студенте географије поодавно „геоморфологија — тешка наука“. Педесетих година одбрањено је десетак геоморфолошких докторских дисертација, а од пре четврт века ниједна комплексна геоморфолошка студија неког слива, попут оних о Пеку, Колубари, Тимоку... Ни до данас нису обрађене капиталне геоморфолошке теме, одавно предлагане за докторске дисертације, нпр. о морфогенези Бердапа, Градничке клисуре, сливовима Ибра, Нишаве, Зап. Мораве, великим котлинама Косова и Метохије и др. Једина дисертација о морфохидрогенези Панонског басена, на примеру рељефа Мачве, шабачке Посавине, Поцерине и Цера, тј. дела његовог дна и јужног обода, у којој је обрађивана неогена и кварталногеоморфолошка (палеоклиматска) проблематика, није подстакла продубљивања и проширивања сазнања о еволуцији Панонског басена. Скоро да нема радова о изразито кварталним теренима — периглацијацији високих планина и еолским акумулацијама, о чему је до сада највише писао регионални географ Б. Ж. Милојевић. А квартална геоморфологија, сем ледничког и еолског, итекако подразумева остале облике рељефа.

Ако смо мање забринути због геоморфолога ван Србије, осека ових у Србији није случајна. Већ десет генерација студената географије лишене су изворне геологије, неопходне геоморфологију. Ову је

---

*) А у т о р заборавља да се Геоморфологија, заједно са неотектоником, фотгеологијом, стратиграфском геологијом и др., као матични предмет предаје и научно развија и на Рударско-геолошком факултету у Београду (У р е д н и к).

својевремено предавао академик Коста В. Петковић, док је студентима геологије физичку географију и геоморфологију предавао П. Јовановић. Уместо опште и историјске геологије, као и петрологије, студенти географије годинама слушали палеогеографију, која им не пружа неопходна геолошка знања. Упркос називу, палеогеографија је одувек геолошки предмет, као што су и палеоботаника и палеозологија (палеонтологија). Цвијић и Јовановић уважавали су матичност предмета и квалификованост наставника. Јовановићеви ученици учили су изворну геологију ради геоморфологије, а новије генерације дипломираних географа не познају ни елементарну геологију. Стога, ваљда, нема нових комплексних геоморфолога. Цвијић, Јовановић и ученици нису по узору Инжењерске геологије смишљали Инжењерску геоморфологију, јер је *геоморфологија одувек апликативна*.

Није добро за *геоморфологију Србије* када о њеној судбини одлучују „негеоморфолози“, да геоморфолошке дисертације оцењује недефинисани географ (без иједног написаног геоморфолошког рада) или ако приучени геоморфолог „репрезентује“ геоморфологију Србије у иностранству. . . Застрањивања у геоморфологији такође нису добра; *Цвијић* је прецењивао значај абразије, *П. Јовановић* најпре улогу абразије, потом речне ерозије и денудације у стварању савременог рељефа. Обојица су занемаривали палеоклиму и њену интеракцију са неотектонским процесима. Афинитет према морфохидрологији краса је трећи вид застрањивања према модерном, комплексном и реалном геоморфологије“. Земљи краса“ потребни су добри познаваоци крашких терена, али не само њихове морфохидрологије, већ свег специфичног у красу. Ако спелеолога није превише, веома нам недостају добри зналци географског комплекса краса. Ако спелеолог, иначе сегментни геоморфолог, недовољно зна геологију, палеоклиматологију, крашку морфохидрологију и географију краса, терена спелеолошких објеката које проучава, не може избећи дефектности. Ове му иначе допуњују анализе других — биолога и хемичара. Још ако је склон присвајању открића спелеолога-аматера, ако је без храбрости и ризикантним акцијама (нпр. залажења у пећинске лавиринте, спуштања у дубоке јаме, провлачења кроз процепе, роњења кроз водене сифоне), ако је биоспелеолошки и спелеоархеолошки неупућен, онда је ненаучан, некоректан, једностран. Ако у изради спелеолошке карте веће територије превиди објекте значајне нпр. за спелеотуризам, водоснабдевање, мирнодопско и ратно валоризовање — бива недовољан.

Друштвена криза лимитирала нам је теренски и публицистички рад. Искусни географи и геоморфолози не пишу синтезе, ни озбиљније студије, *јер је годишња квота публиковања један ауторски табак*. Када су били почетници штампали су и радове од 5—10 табак. Спласни енгузијама пораба „студије“ без терена, уз интерпретацију морфохидролошке карте и из кабинетске комбинаторике. Но, на симпозијумима и конгресима биће увек „теренских студија са изворним подацима“, а међународне афирмације ради, иностранству ће се нудити реприза домаћих текстова од неколико страница и у туђем преводу (притом скоро без могућности узвраћања услуге-пажње).

Дакако — Геоморфологију ће увек неко предавати, писати, овде и тамо. Јер, одавно је знано: Треба радити (писати) да би се видело како (не) треба радити (писати). Увек ће бити студија и писанија. А време ће, по својем закону, указати на вредности и заблуде, истине и обмане.

* * *

Недостаје простор за опсежну тему, други део насловљеног чланка. Стога су (напред) наведени наслови текстова интегрални са овим (и будућим). У пледирању за прогресивнију и угледнију географију овом приликом указујемо на два њена императива и неколико поучно-искуствених сазнања. Егзактности и аргументација у свакој општој и посебној (националној) географији, у науци и настави, морају заменити традиционалну компромитивну дескрипцију. *Модерна географија мора се разликовати од архаичног земљописа*. Укореењено у њој, а штетно треба искоренити. Потребна нам је објективност у сагледавању третмана географије међу наукама, њених слабости, па неће недостајати храброст признања за радикалним променама.

Много је у нашој науци и струци неодређеног, недефинисаног у излагањима и штивима, превише је разногласности, чак профаног у квантитативном приказивању, због чега трпи и квалитет. Јер, поред недостатака јединствених критеријума о егзактном, нема ни општеувојене терминологије. У предавањима, на испитима, текстовима дипломских радова и теза, па и конгресним (!), свуда — много је бесмисленог, квази квантитета: „много, мало, високо, ниско, горе, доле, доста, довољно, око, одприлике, добро, лоше... итд. итд. То не смета ни неким универзитетским професорима да сеprotиве „математизацији географије, њеном оптерећивању бројкама“. Отуда је географска статистика о Југославији оптужујуће разногласна, без могућности за потребне и реалне компарације. Разни аутори о истом, али и исти аутор о истом (а у својим разним радовима), често више дезинформишу или стварају забуну, него супротно. Истина је, да географија позајмљује податке из сродних, компетентнијих наука, да се варијабилне вредности мењају и коригују, да бројке актуалност временом замењују историјско-документационим значајем, да се и неки „постојани“ подаци са усавршавањем наука мењају. Ето, нпр. Авала није више висока 511 м, већ 506 м.

Географи Југославије треба, најзад, да се договоре и израде потпуну, егзактну и општеприхваћену статистику о домовини, употребљиву, ако не вечну. Ради угледа географије као *фундаменталне и егзактне науке*, ради сопственог угледа (уместо туђих приговора и подсмеха)!

Неопходна нам је и јединствена, *дефинисана терминологија*, јер нпр. још увек не знамо шта нам просторно значе народни термини — крај, покрајина, подручје, предео, област... Поједини интернационални термини: регион, регија и рејон неким значе исто или за њих имају „своју“ дефиницију. Недостају опште прихваћени термини, често и њихово дефинисање (разногласно за облик, појаву, процес). Више различитих дефиниција за научну монографију су апсурд, а више је трагично (него комично) када ветеран географије не зна да класификује своје радове

по домету (научне, научно-стручне, стручно-научне, стручне, монографске, приручничке...), када биографске приказе или стручне компилације уврсти у науку (нпр. литературне приказе општина).

Покојни П. Јовановић је често говорио: „Рад без проблема — није научни. Географска дисциплина без сопственог проблема — није научна“. Стога је неким примерима упозоравао „како не треба радити“, а неке „студије“ сврставао у „приказе“, „путописе“... Схвативши то (са задршком), субјективну и објективну немоћ научног рада у регионалној географији, појединци су „напустили своје немирно море и запловили туђим мирним водама морима“, кренули утабаним стазама. Не изненађују јавна одрицања од сопствених радова, колико теоријска медитирања како треба радити без демонстрације примером. Није грех признати заблуду, грешку и немоћ, а није добро отуђење од матице, губљење официјелног научног идентитета, поготову сваштарење у тако широј науци каква је географија. Самоувереност у географску универзалност води у даље негативности — заблудује у квазиуниверзалности и сопственој величини (до уобразиље — Цвијићевог наследника), да се може арбитрирати -гарантирати стотини магистара и доктора наука.

Још једна (од низа актуалних) тема треба да заокупља елитне географе. Шта остављају за собом?! Јер епитет треба оправдати радом. Покојни Б. Ж. Милојевић је људе делио на раднике и нераднике (или — на причалице и рабације — како је говорио). Обележио се он научним и стручним радовима, монографијама, уџбеницима. Знано је шта је за собом оставио његов учитељ. Неки универзитетски професори (још и академици), међутим, умреше без узорних белега, целовитих уџбеника, приручника или монографија. Неки (ско-ројевићи) постадоше универзитетски наставници на основу „гештентнер уџбеника“ у издању СОС-а (РМФ), без реценције и надлежних одобрења, суда јавности... Настала је осека у публикувању универзитетских уџбеника, приручника, монографија, чак и код оних са међународном репутацијом и перспективних новог таласа. Очито, о својем раду ваља бринути, јер „учинак суда времена неће измаћи“, а „необележено покрива прашина“. Народна мудрост смислила је и како „надмене приземљити“. Јер „богомдану памет не можеш надмашити“!

НАПОМЕНЕ

1. Јован Ђ. Марковић: *Osvrt učesnika-svedoka na geografsku nauku, nastavu i kadrove u Srbiji*; Идејне и друштвене вредности географске науке (стр. 249—263); Центар за марксизам Универзитета у Београду; Београд; 1987.

2. Јован Ђ. Марковић: *Dometi i problemi (regionalne) geografije Jugoslavije*; Дела. št. 4 (стр. 41—51); Оддељек за географију Филозофске факултете, Универза „Едвард Кардељ“; Лјубљана; 1987.

LES BESOINS D'UNE GÉOMORPHOLOGIE ET D'UNE GÉOGRAPHIE PLUS PROGRESSIVES

A l'occasion du 40ème anniversaire de l'existence de l'Institut géographique „Jovan Cvijić” de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts et du 30ème anniversaire de la mort de Peter S. Jovanović, fondateur de l'Institut, l'auteur de cet article, scientifiquement orienté vers la géomorphologie et dans l'enseignement universitaire vers la géographie régionale de la Yougoslavie, s'est déterminé pour le titre qui est en contexte avec ses articles récemment publiés sur les problèmes de la science et de l'enseignement de géographie et ses cadres en Serbie (Belgrade, 1987) et sur les questions des fondaments et des conditions du travail à la géographie scientifique régionale de la Yougoslavie (Ljubljana, 1987).

L'auteur traite des écoles géomorphologiques de J. Cvijić et de son disciple P. Jovanović, des erreurs dans les interprétations géomorphologiques du relief de la Serbie, des corrections de celles-ci, du besoin de l'étude complexe et systématique du relief polygénétique des vastes terrains, du manque d'application dans l'étude de la géomorphologie quaternaire, de l'application et la vérification sur le terrain de la théorie formulée par le savant serbe Milutin Milanković, resp. de la détermination du rôle des changements paléoclimatiques extrêmes au cours du quaternaire et du rapport de ceux-ci envers les mouvements néotectoniques dans la formation du relief contemporain et de la re-formation du paléorelief.

A la fin de l'article, l'auteur plaide pour une argumentation exacte dans la géographie qui est compromise par la description traditionnelle.